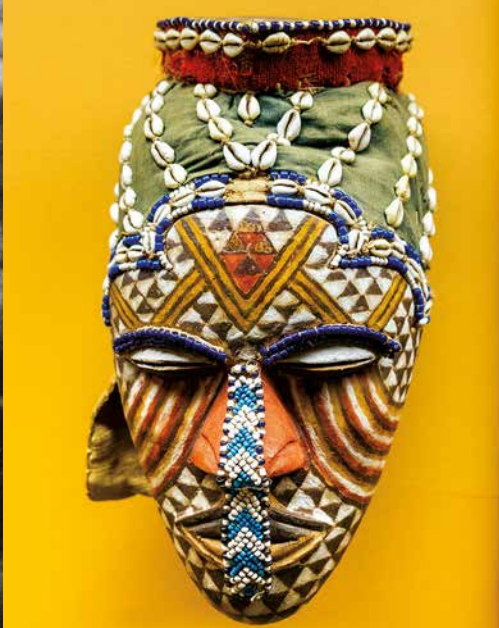

FELSŐ SOR, BALRÓL JOBBRA: Rangda démon-királynő maszkja, Indonézia, Bali szigete; melanéziai nő, hagyományos gyászöltözetben, 1920 körül; szellem-maszk, tlingit kultúra, Alaszka; gyerekek Manus szigetén, Pápua Új-Guineában, 1930 körül; ngady amwaash, kuba kultúra, Kongói Demokratikus Köztársaság; fiatal szamoai nő, 1926

KÖZÉPSŐ SOR, BALRÓL JOBBRA: Eszkimó (inuit) gyerek, Északnyugat-Alaszka, 1929 körül; joruba maszk, Nigéria; észak-amerikai eszkimó (inuit) férfi, 1929 körül

ALSÓ SOR, BALRÓL JOBBRA: Bennszülött harcos, Új-Guinea, 1922 körül; jagim maszk, kwakwaka'wakw kultúra, Brit Columbia, Kanada, 1920–1925; templomi táncos, Bali szigete, Indonézia, 1930-as évek; faragott maszk, Szuva település, Fidzsi-szigetek; zulu harcos, Cape Town (Fokváros), 1925 körül

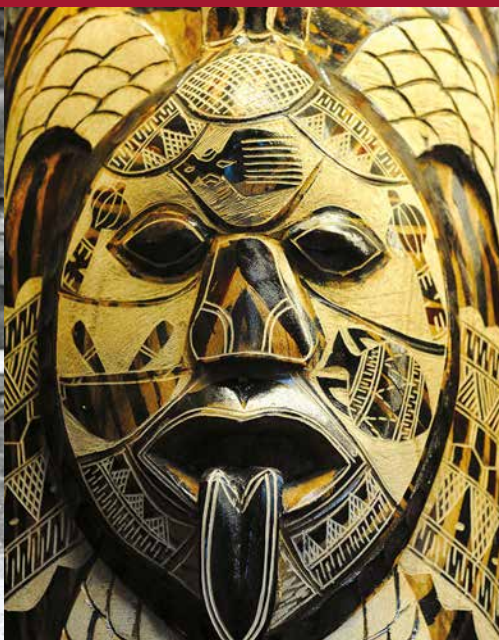

Mások élete

Az 1920-as és 30-as években antropológusok egy csoportja nekiállt tanulmányozni a kultúrát, a férfiak és a nők társadalmi szerepeit, a rasszokat és a szexualitást a világ legkülönbözőbb részein. **Charles King** bemutatja, hogy Margaret Mead és kollégái miként kérdőjelezték meg a „normális” fejlődés, társadalom és viselkedés dogmatikus hiedelmeit

GETTY IMAGES/ALAMY/BRIDGEMAN

Mead, Boas, Benedict és más tudósok, kutatók és utazók már elég sokat tettek azért, hogy megteremtsenek egy, az emberiségről szóló új tudományágat

Valószínűleg Margaret Mead volt az első olyan etnográfus, aki leírta a ma „mansplaining” (a *man* és az *explaining* szó összevonásával alkotott kifejezés arra a viselkedésre és társadalmi helyzetre, amikor a férfiak magyarázzák el a nőknek, hogy milyen is, és miként ajánlatos nőnek lenni – *a szerk.*) néven ismert

jelenséget. 1925 nyarának végén érkezett New Yorkból a Csendes-óceán déli részén lévő Amerikai Szamoa egyik szigetére, Tutuilára, átutazva egy egész kontinenst és egy óceánt. Alig 23 éves volt, és nem sokat tudott felmutatni egy kiugrott papnövédekkel kötött boldogtalan házasságán és a félig megírt antropológiai doktorátusán kívül. Azt remélte, hogy ha egy időre otthagyja az addigi életét, akkor talán új fejezet nyíthat az életében és a karrierjében.

A szigeteken töltött első estéjén elkezdett udvarolni neki egy odalátogató amerikai tengerésztiszt, aki egy nagy haditengerészeti kontingens tagjaként vele egy napon érkezett oda. Az esti táncos összejövetelen a tiszt kötelességének érezte, hogy bevezesse Meadet a csendes-óceáni térség történelmébe, az itteni kultúra teljesítményeibe és helybéli szamoaiak szokásaiba.

„Elmesélte, hogy mi a véleménye az itteni nyelvről, az ösztönökről, a hagyományokról és más ilyen dolgokról – emlékezett vissza később Mead. – Én pedig rájöttem, hogy nincs annál unalmasabb dolog a világon, mint amikor valaki a saját szakmájról kezd magyarázni nekünk.”

Mead az év jó részét Tutuilán és a szigetecsoport más részein töltötte, és „a beszélgetésekben a szex, a szex és a szex volt a téma”, ahogy írta haza a bizalmas barátnőjének, Ruth Benedictnek. Tudományos témavezetője, Franz Boas, a Columbia professzor emeritusa pedig biztatta őt, hogy folytassa a kutatást: Hogyan lépnek át ott a gyerekek a felnőttkorba? A tizenéves kort kísérő félelem és szorongás egyetemes jelenség-e a felnőtté válás folyamatában? Mead hamarosan el is kezdte interjúvolni a gyerekeket és a szüleiüket, lejegyezgetve az életörténetüket, és megszámlálhatatlan órát töltött énekléssel, táncal és munkával az embereknek azon csoportjaiban, amelyekről a korábbi antropológusok tudomást sem vettek: ezek a fiatal nők voltak.

Mead fölfedezte, hogy itt, Szamoán, elég lazán kezelik a szexuális előírásokat. Mindenki azt mondta, hogy nagyra értékelik a szüzességet, de a tetteik nagyon nem ezt igazolták. A szamoaiaknak volt egy saját módszerük a gyermekeik átségítésére a serdülőkor buktatóin – és nem féltek, hogy ettől tönkremegy a civilizációjuk. Mead rengeteget jegyzetelt és gépelt, igyekezett mindent rögzíteni és dokumentálni, de nem hitte, hogy bármit is el fog érni vele.

Csendes forradalom

Mead nem sejtette, hogy mekkora hírnév vár rá. De amikor a kutatási eredményei 1928-ban, a *Coming of Age in Samoa* (Felnőtté válás Szamoán) című könyvében is megjelentek, Mead hirtelen a világ legismertebb antropológusa lett – valószínűleg az egyetlen kutató ebben a szakmában, akinek a nevével az átlagolvasó is találkozhatott. S ő lett a központi személyisége egy csendes forradalomnak is. Mead, Boas, Benedict és más tudósok, kutatók és utazók egy csoportja is már elég sokat tett azért, hogy megteremtsenek egy, az emberiségről szóló új tudományágat. Ami egy sor örök kérdéssel kezdődött: Létezhet-e egyetemes érvényű morális? Milyen a természetes módon tagolódott társadalom? Mi számít civilizációnak? Végül ez vezetett el a „mi” és az „ők” közötti mélyesges törésvonal kivizsgálásához, és az úgynevezett *normális ember* újradefiniálásához.

Az antropológus csoport fő kutatási témája a nyugati világ akkoriban mélyen meggyökerezett közfelfogása volt. Párizstól Londonig és New Yorkig a természettörténeti múzeumok és földrajzkönyvek mind azt hirdették, hogy minden ember valamilyen típusba tartozik: lehet ilyen vagy olyan fajú, férfi vagy nő, normális vagy deviáns személyiség. Az emberek intelligensnek vagy ostobának születnek, értékteremtő polgárnak vagy tehernek a társadalom nyakára. A nőknek megvan a helyük – főleg otthon, meg a jótékonyági szervezeteknél vagy bizonyos iskolákban –, a férfiúi teljesítőképességnek pedig a parlament, a bíróság, az egyetemek, a csataterék és a sportpályák a természetes „arénái”.

Minden országot zárt egységnek tekintettek, ahol egy saját jellemzőkkel rendelkező „nemzet” tartózkodik, amelyet megronthat, beszennyezhet, ha oda túl sok idegent engednek be. A közösségek pedig szükségszerűen vadállati módon viselkednek, és keményen fellépnek a leszbikusokkal és a szodomitákkal szemben, hogy ők is megtanulják, mi a helyes viselkedés. S ha bármilyen hiba marad is még a társadalomban – úgynevezett nyomorékok, idióták, gyengeelműjűk, szellemi fogyatékosok, örültek és „mongoloid”

Kulturális mindenevő

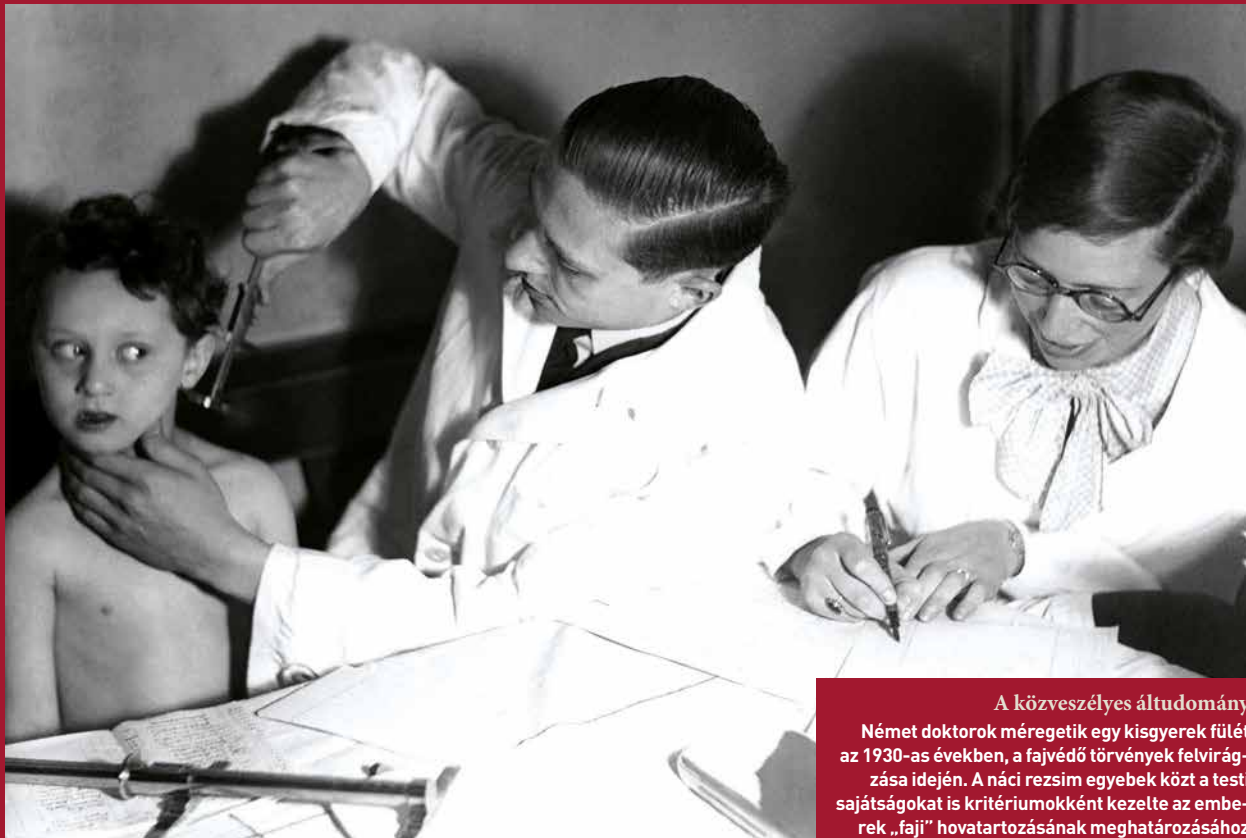
Ruth Benedict, híres antropológus a *Patterns of Culture* (1934; Kulturális minták) című, legismertebb művében azt vizsgálta, hogy egy kultúrán belül az attitűdök és a jellemvonások miképpen határozzák meg a személyiséget

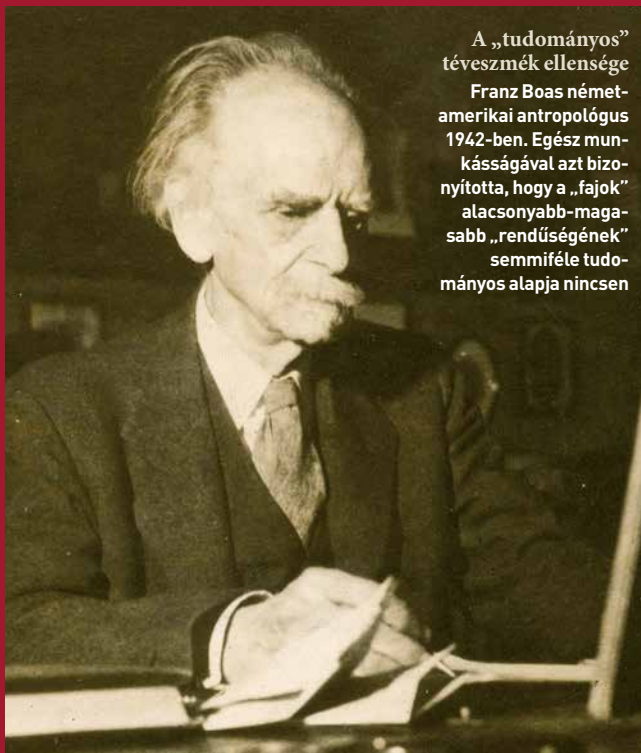
Beszélgessünk a szexről

Margaret Mead amerikai antropológus két fiatal szamoai nő között, 1926 körül. Mead majdnem egy teljes évet töltött Amerikai Szamoán, és ott ilyen emberekkel beszélgetett az ő serdülőkori tapasztalataikról

A közveszéyles áltudomány Német doktorok méregetik egy kisgyerek fülét az 1930-as években, a fajvédő törvények felvirágzása idején. A náci rezsim egyebek közt a testi sajátságokat is kritériumokként kezelte az emberek „faji” hovatartozásának meghatározásához

A „tudományos” téveszmék ellensége Franz Boas német-amerikai antropológus 1942-ben. Egész munkásságával azt bizonyította, hogy a „fajok” alacsonyabb-magasabb „rendűségének” semmiféle tudományos alapja nincsen

Német plakát 1938-ból. Rajta a szöveg: Az itt látható, „örökletes hibával” született egyén nagy pénzügyi terhet jelent az állam számára. A „fajtisztaság” szellemében a náciak bevezették a kényszersterilizálást és az eutanáziát a mentális betegek és a testi fogyatékosok nagy csoportjai számára

AKG-IMAGES/ALAMY

Furcsa kinézetű dob

Zora Neale Hurston amerikai író játszógat-gyakorolgat egy haiti dobon, 1937-ben. Boas tanítványaként Amerika déli vidékein és a karibi térségben dolgozott

idióták –, akkor azt orvosolni lehet „humánus” intézményekkel és megfelelő korlátozásokkal, hogy ezek az egyedek ne tudják átörökíteni a fogyatékoságukat a következő generációknak.

Mead szamoai utazása után egy évtizeddel a mentora, Boas Párizsban egy tudományos konferencián vett részt, ahol a felszólalók egymás után erősítették meg ennek a szemléletnek az alapételeit. „Szerencsés lesz az a nemzet, amely először ismeri fel és teremti meg azokat a társadalmi feltételeket, amelyek révén a legrátermettebb polgárai körében lesz a legmagasabb a születések száma”, mondta Frederick Osborn, az Amerikai Eugenetikai Társaság képviselője. A német kutatók és a náci propagandisták hasonló hangokat ütöttek meg, azt fejtegetve, hogyan kell kideríteni az örökletes fogyatékoságokat az embriókban, és az elmebaj előfordulási gyakoriságát a különböző rasszokon belül.

Boas megdöbbenett – és megrémisztette – az a „tudományos konszenzus”, mely szerint már a nagyobb folyóvölgyek is tulajdonképpen különböző típusú emberfajtákat választanak el egymástól. Épp azok az elméletek bukkantak itt fel, amelyek megcáfolására ő szinte az egész életét áldozta. A német-zsidó bevándorló Boas az 1880-as években érkezett az Egyesült Államokba, és megjelenésében „hozta” az örült tudós karikatüristikus képét: loboncos haj, plusz az észrevehetően megereszkedett bal arcfél (egy elrontott műtét eredménye). Amikor szülőházájában Hitler hatalomra került, Boas könyveit a könyvtárakból kihajigálták és elégették.

Boas megrémisztette az a „tudományos konszenzus”, hogy tulajdonképpen minden völgyben más-más, különböző „fajtájú” emberek élnek

Boas központi alakja volt a Columbia Egyetemen szerveződött „ellenzéki” kutatócsoportnak, amely abból az alapfeltevésekből indult ki, hogy a társadalmak és az egyes emberek nem magukkal hozott, „veleszületett” tulajdonságkészlettel lépnek be egy természet adta rendbe. Boas azt tanította, hogy a társadalmi kategóriák, amelyekbe besorolhatjuk az embereket, azok az emberi kreativitás produktumai, s az adott társadalom szellemi beállítottságától és szokásaitól függően alakulhatnak ki. Ő maga a saját terepmunkái során jutott erre a belátásra: először a kanadai sarkvidéken, később Észak-Amerika csendes-óceáni, északnyugati területein dolgozott. Tanítványait szétküldte a világba, hogy gyűjtsenek anyagot más kultúrák életszemléletéről és életmódjáról. Mead Amerikai Szamoán kutatott, ellátogatva Melanéziába és Bali szigetére is. Benedict Kalifornia bennszülött közösségeit és az Egyesült Államok délnyugati területeit kereste fel. Más tanítványok, például a *Harlem Renaissance* regény írója, a szintén diplomás Zora Neale Hurston, Amerika déli térségeiben dolgoztak, a karibi szigetvilágban és attól délebbre is.

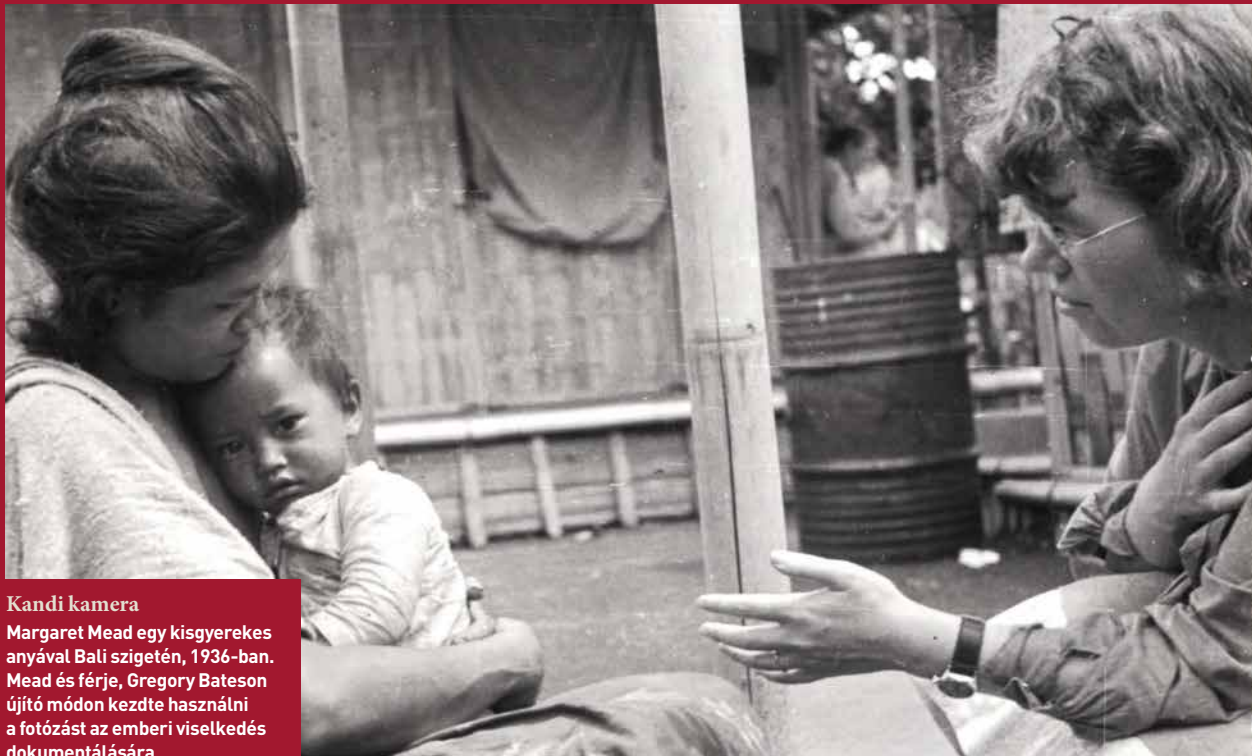
A hagyományok béklyói

Ezek a kutatók felismerték, hogy az emberi különbözőségeket magyarázó helyi teóriák minden társadalomban valahogy természetesnek, koherensnek és minden vonatkozásában magától értetődőnek tekintik a világot. Csakhogy az emberrel foglalkozó, tudományos igényű kutatás és elméletalkotás minden válfajában az a szükségszerű kiindulópont, hogy felejtünk el a saját különlegességünkkel kapcsolatos hiedelmünket. „A társadalmi életet illető egész felfogásomat tulajdonképpen ez a kérdés határozza meg: Hogyan ismerhetjük fel a tradíció által reánk rakott béklyókat? – írta Boas 1938-ban a *The Nation*ben. – Mert ha felismerjük őket, akkor meg is tudunk szabadulni tőlük.”

Boas és munkatársai magukat „kultúrantropológusnak” nevezték, gondolatgazdag elméletük alaptézisét pedig „kulturális relativizmusnak”. Fő üzenetük nem az volt, hogy az igazság megismerhetetlen, vagy hogy korunk és lakhelyünk rabjaiként kell leélnünk az életünket. Mert az emberi kapcsolatok mély igazsagai vesznek körül bennünket. Minden társadalomnak foglalkoznia kell egy sor általános problémával: hogyan lehet és kell helyesen felnőtté válni, megházasodni, gyereket nevelni, tisztességesen élni és méltósággal meghalni. De ne tekintsük az egyetlen lehetséges megoldásnak az ezekre a kérdésekre adott saját válaszainkat: elitiskola, fehér ruhás tavaszi esküvő, jól fizető állás, megfizetett idegentől kapott időskori gondozás. Ezek nyilvánvalóan

Bórszínkordon

Szegregált grillezési összejövetel egy alabamai ültetvényen az 1930-as években. Boas és kollégái megkérdőjelezték a fehér felsőbbrendűség ideológiájának érvényességét

Kandi kamera

Margaret Mead egy kisgyerekes anyával Bali szigetén, 1936-ban. Mead és férje, Gregory Bateson újító módon kezdte használni a fotózást az emberi viselkedés dokumentálására

A különbözőség elfogadását a normális közfelfogás alapjává tenni – vagyis a rasszizmust és a szexizmust mélyen ostobának és visszataszítónak láttatni –, ez volt Boas körének nagy célja

nem garantálják a boldogságot vagy beteljesülést. Tudatos, tájékozott emberként élni azt jelenti Benedict szerint, hogy ráhangolódunk „a felismerésre, amely akkor jön el, ha észrevesszük az állandó problémák kezelésének legkülönbözőbb módozatait”, akár egy távoli bennszülött faluban, akár egy másik családnál, amely nemrég költözött az utcánkba.

Boas 1942-ben halt meg, épp abban az időben, amikor az általa oly keményen bírált eszmék a legszélsőségesebb formájukban virágozhattak ki a Harmadik Birodalomban. A háború első éveiben egyetemi és rádiós előadásainak hallgatóságát arra biztatta, hogy szálljanak szembe a nácizmussal és a hazai előítéletekkel is: az amerikai faji megkülönböztetéssel, a tudományok faji mitológia szolgálatába állításával, és a múzeumoknak azzal a szemléletével is, ahogy bemutatják a „primitív” népektől a hozzánk hasonlókhöz vezető természetes, egyenes vonalú fejlődés meséjét.

Tanítványai aztán írásaikban és előadásaikban szó szerint világszerte terjesztették ezeket a gondolatokat. Benedict *Patterns of Culture* (1934) és *The Chrysanthemum and the Sword* (1946) című könyve minden idők két legolvasottabb kiadványa lett, s az utóbbi mélyrehatóan befolyásolta a Nyugat szemléletét a háború utáni Japánnal kapcsolatban. Hurston szegénységben halt meg, de a regényeit és az amerikai Délről készült etnográfiai munkáit újra felfedezték az 1970-es években, s ő maga, megérdemelt módon, bekerült a 20. század jelentős íróinak panteonjába. Mead a csoport fő szóvivője lett a nagyobb nyilvánosság számára a népszerű magazinokban megjelent írásaival, közreadott előadásaival és provokatív megszólalásaival a faji megkülönböztetést és a gyerekeket érintő kérdésekben.

Becsmérlőik hajtóvadászatot indítottak ellenük

Gondolataik egész pályafutásuk alatt szembementek a hatalmas kedvelt véleményével. A reakció is kemény volt. Boas abban a korszakban dolgozott – az 1920–1930-as években –, amikor vígan működött a bevándorlásellenes hangulatok, a rasszista diszkrimináció, az eugenetikai kísérletezés és a nacionalista mozgások. A Nyugat diadalmaskodása és a magukat fehéreknek tituláló emberek felsőbbrendűsége magától értetődőnek számított – olyan nyilvánvalóságnak, amit csak a bolondok és a felforgató elemek kérdőjelezhetnek meg. Boas ellen kommunistaság gyanújával nyomozást indított az FBI, és többször is szankciókkal fenyegették meg az egyetemén is. Sejtve, hogy egyébként mi várna rájuk, Benedict és Mead – akik férjzett nőként, életük nagy részében szerelmi viszonyban voltak egymással – igyekeztek teljes titokban tartani a kapcsolatukat.

Gyűlölködő leveleket kaptak, ha valamelyikük írt egy újabb könyvet, amelyben elítélte a rasszizmust, vagy azt fejtegette, hogy az Egyesült Államok talán mégsem minden idők legnagyobb országa. „A néger egyenlő lehet a zsidókkal, de nem a fehérekkel – írta Benedict egy Palm Beach-i olvasója. – Biztos vagyok abban, hogy azok a New York-i zsidók fizetnek ott magának az ilyen ostobaságoknak a közléséért, mert társadalmi egyenrangúságot akarnak elérni.” Támadóí az 1978-ban bekövetkezett halála után

is folytatták Mead becsmélését, azt állítva, hogy meghamisította a tényeket, és elbolondították őt a szexuálisan túlfűtött szamoai tinédzser. (Akit érdekel, maga is utánanézhethet, hogy mi az igazság, a terepmunka feljegyzései, táviratai, jelentései, levelei, fotói, rajzai és filmfelvételei alapján – ez, a Benedict írásaiban is szereplő kb. félmillió tétel megtalálható a Washingtoni Kongresszusi Könyvtárban.)

Boas és tanítványai meggyőződéssel hitték, hogy egy megújult társadalomtudomány nem rombolni fogja, hanem lehetővé teszi a mélyebb szellemiségű moralitást. Meggyőződéssel vallották, hogy egy tudományos szemléletnek – annak a hitnek, hogy a világgal kapcsolatos következtetéseinknek nyitottnak kell lenniük az újabb adatok miatt keletkező ellentmondásokra – kell vezérelnie bennünket a társadalmi valóság megismerésében éppen úgy, ahogy az keretet ad a modern, nyitott szemléletű természetkutatásnak is. Ne higgyük, tanították, hogy a mi kultúránk vagy országunk már mindent feltalált. Érdekeljen bennünket, hogy más népek más helyeken és korokban miként tudtak értelmes életet élni. És erős kételkedéssel fogadjunk minden olyan teóriát, amely bennünket és a hozzánk hasonló népeket – a nyelvünkkel, a nemzetiségünkkel és a vallásunkkal együtt – a történelem csúcspontjára pozicionálja.

„Az udvariasság, a szerénység, a jó modor és az alapvető erkölcsi normákhoz való alkalmazkodás, azok univerzális tényezők – írta Mead már említett, *Felnőtté válás Szamoán* című művének előszavában Boas –, de hogy mi számít udvariasságnak, szerénységnek, jó modornak és erkölcsi normának, az már nem univerzális.” Egyetlen társadalom sem képviseli az emberi társadalmi változás végpontját. Mások eltérő világszemléletét tolerálni, az egy dolog. De el kell jutnunk arra a belátásra is, hogy a különbözőség elfogadása a józan közgondolkodás alapja, s hogy a rasszizmus és a szexizmus mélyen ostoba és visszataszító attitűd és teória – ez volt Boas körének nagy célja. Ha nyitott szemmel és érdeklődéssel tekintünk a világra, az nem csupán a tudományos igényű hozzáállás minimuma. Hanem az első lépés is egy olyan moralitás felé, amely elfogadóbb szemléletű, mélyebben gyökerezik a tapasztalatban és jobban funkcionál ebben az egységesülő világban. 🌐

Charles King a nemzetközi kapcsolatok professzora a washingtoni Georgetown Egyetemén